

DATE NECUNOSCUTE PRIVITOARE LA VIAȚA ȘI OPERA LUI AUGUST TREBONIU LAURIAN

de

ERHARD ANDRÉE și CORNEL I. SAVU

„August Ioannes, filius Pauli, parochus unitus in Hochfeld”, care va deveni cunoscut sub numele de August Treboniu Laurian, s-a născut în satul Fohfeld (r. Agnita) la 17 iulie 1810¹, în casa preotului greco-catolic Paul August Trifan. Primele noțiuni de limba română le dobîndește în casa părintească, iar apoi urmează cursurile școlii primare germane din Sibiu². În anul școlar 1827—1828 îl găsim printre cei 23 elevi ai clasei I gramaticale a gimnaziului imperial, cu limba de predare latină³ din Sibiu. După ce în vară se pregătește pentru clasa a II-a gramaticală⁴, în anul școlar 1828/1829 figurează printre cei 11 elevi ai clasei a III-a⁵. Termină această școală în 1831⁶, în tot cursul celor cinci clase dobîndind cel mai înalt calificativ, „eminens”.

Că acesta este într-adevăr August Treboniu Laurian, ne-o dovedesc matricolele școlii în care este trecut cu numele de „August Ioannes, filius Pauli Au-

¹ În toate publicațiile anterioare data nașterii lui A. T. Laurian este indicată ca fiind ziua de 20 iulie 1810. Aceasta este însă data botezului. Conform arhivei familiei data nașterii sale ar fi ziua de 17 iulie 1810.

² Iosifu Vulcanu, *Panteonulu Român. Portretele și biografiile celebrităților române*, Tomul I, Pesta, 1869, p. 28.

³ Ioan Stanciu, *Istoricul Liceului Gh. Lazăr din Sibiu la 250 ani de la întemeierea lui 1692—1942*, Sibiu, 1943, p. 57.

⁴ *Ibidem*, p. 105.

⁵ *Ibidem*, p. 58.

⁶ *Ibidem*, p. 61.

gust, sacerdos unitus in Hochfeld". În sprijinul acestei ipoteze vine și „Cartea darurilor pentru Sf. Biserică greco-orientală din Foventea” în care, în pagina a 3-a, August Treboniu Laurian este menționat ca „*fînd fiul preotului greco-catolic de aici Trifan, de unde și numele de Treboniu*”.

Același lucru ni-l dovedesc și arhivele familiei unde tatăl lui este trecut cu numele de Paul August Trifan. Tot din arhiva familiei aflăm că *August Treboniu Laurian avea un frate, Pătru Trifan născut în anul 1807 și care este succesorul tatălui său la parohie în Fofeldea*. Pe piatra de mormînt din cimitirul din satul Fofeldea, găsim într-adevăr inscripția: „Aicea pausează în Domnulu Parohulu greco-catolicu Pătru Trifanu născut la 1807 și Repausatu în 15 augustu 1890”, ceea ce confirmă cele susținute mai sus de noi ⁷, confirmare întărită și de prima biografie alcătuită de *Iosif Vulcan* și publicată la Pesta în anul 1869 ⁸ în care arată că *August Treboniu Laurian este „fiulu parohului Paulu Treboniu”, precum și de „șematismul Bisericii Unite Blaj”*.

În această școală August Treboniu Laurian ciștigă o temeinică cultură. Numai așa se poate explica faptul că mulți dintre foștii elevi ai acestei școli se vor remarca pe diferite tărîmuri. Este cazul lui Gheorghe Lazăr, Ioan Popazu, Iacob Bologa, Ilie Măcallariu, Ioan Pușcariu, Vasile Glodariu, Ioan Sterca-Suluțiu și alții ⁹.

În timpul școlii primare și a gimnaziului August Treboniu Laurian, „folosindu-se de cei mai buni profesori atît publici cît și privați”, se iniția „în limbile classice și moderne, în cea italiana, francesă, ispanică și engleză, și cu ajutoriulu acestoră si-usioră subsistintia la studiile superioare”, după cum scrie Iosif Vulcan în biografia mai sus citată. Ca urmare *aici se naște dragostea tinărului Ioannes August Trifan pentru filologie și istorie*.

În anul 1831 August Treboniu Laurian își continuă studiile în clasele superioare ale Colegiului catolic din Cluj, unde studiază filozofia și dreptul și unde rămîne pînă în 1834 inclusiv ¹⁰. *În 1835 pleacă la Viena unde se ocupă cu studiul limbii italiene și franceze, înscriindu-se abia în anul 1837, sub numele de Johann August Lauriani, la Institutul Politehnic din Viena și nu la Universitate* așa cum se știa pînă acum (Scrisoarea nr. 13-2-1965/21 iunie 1966 a Uni-

⁷ Aceasta infirmă ipoteza prof. V. Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, București, 1966, p. 110 (notă).

⁸ Iosifu Vulcanu, *op. cit.*, p. 28.

⁹ Ioan Stanciu, *op. cit.*, p. 11.

¹⁰ Conform datelor din declarația de înscriere la Institutul Politehnic din Viena comunicate prin scris. nr. 2578/19.X.1966 a Inst. Politehnic Viena.

versității din Viena). În anul 1840 el nu mai este trecut în cataloagele de examen.

În declarația de înscriere Laurian indică ca loc de naștere Verona, iar ca an al nașterii, anul 1812. S-ar părea că cele două date de naștere se contrazic și se exclud. Dar să revenim puțin asupra lor. Că este născut în 1810 aflăm din *Enciclopedia Română* a lui Diaconovich, din *Panteonul* lui Iosif Vulcan, din *Dicționarul Enciclopedic Român*, din datele furnizate de familie etc. Dar totodată vedem că în matricolele gimnaziului sibian este trecut ca elev în clasa I gramaticală în anul școlar 1827/1828, în 1828 avînd vîrsta de 16 ani¹¹. Deci după aceste matricole apare ca fiind născut în 1812, dată care corespunde cu anul nașterii sale la Verona, indicat la înscrierea la Institut.

Asupra locului său de naștere se pot face o serie de considerații, care chiar dacă cercetările ulterioare le vor modifica într-o oarecare măsură, ele au meritul de a indica calea pentru rezolvarea acestei probleme.

Johann August Lauriani arată în declarația de înscriere că începînd cu anul 1834 pînă în 1837, anul înscrierii în Institutul Politehnic, s-a ocupat cu studiul limbii italiene și franceze la Viena (fără a se indica la ce școală sau institut anume). Ori, pe de o parte Iosif Vulcan arată în amintita biografie că Laurian s-a ocupat, începînd cu anii de gimnaziu, cu studiul limbii italiene, franceze, spaniole și engleze, studiu ce-l va continua și la Viena¹². Ținînd cont de aceste indicații s-ar părea că Johann August Lauriani și cu August Treboniu Laurian sînt una și aceeași persoană, cu atît mai mult cu cît Iosif Vulcan dînd eronată data trecerii de la Sibiu la Cluj (1830), s-ar putea să fi greșit și în privința anului 1835, ca an al plecării la Institutul Politehnic din Viena.

În sprijinul acestei ipoteze vine și informația din *Enciclopedia Română* a lui Diaconovich, în care se arată că Laurian se întoarce după 1840 la București, după ce în același an, la Viena, a publicat *Tentamenul*, precum și numele de Lauriani pe care Nicolae Bălcescu îl folosește cu exclusivitate în întreaga sa corespondență. De altfel acest an corespunde cu comunicarea Institutului Politehnic din Viena cu privire la Laurian, în care se arată că înscris fiind în Institut, „în 1840 nu mai este înscris în catalogul de examene“, probabil din cauza elaborării „Tentamen-ului critic“, care a cerut un uriaș volum de muncă.

¹¹ Ioan Stanciu, *op. cit.*, p. 57.

¹² Iosifu Vulcanu, *op. cit.*, p. 28—29.

Încă o problemă care trebuie pusă în discuție, dat fiind faptul că studentul de la Viena care a indicat Verona ca loc de naștere, pare a fi unul și același cu August Treboniu Laurian, este aceea a locului de naștere : Fofeldea sau Verona. Încă nu am reușit să găsim nici un document în care să fie înscris locul nașterii sale. Menționăm însă că toate matricolele de la Sibiu îl indică doar ca fiu al preotului unit Paul August Trifan din Fofeldea, fără a se specifica că este și născut acolo.

Ținând seama de realitățile istorice, se nasc două ipoteze, prima fiind aceea, că s-ar fi născut la Verona, tatăl său putînd fi pe atunci preot militar în garnizoana austriacă din Verona, așa cum au fost mulți preoți greco-catolici din Transilvania în toate părțile Imperiului Habsburgic, ca mai apoi familia să revină în Transilvania, stabilindu-se la Fofeldea — probabil locul de origine al familiei.

A doua ipoteză constă în faptul că într-adevăr Laurian s-a născut în Fofeldea, dar că, *din anumite motive politice, ar fi indicat intenționat în mod greșit ca loc de naștere Verona — în imperiu fiind consolidat regimul reacționar de teroare și urmărire al lui Metternich*. În cazul acesta este posibil ca Laurian să fi indicat Verona ca loc de naștere, cu atît mai mult cu cît Verona era unul din principalele centre de rezistență ale mișcării carbonarilor și de luptă pentru libertatea și unificarea Italiei, luptă pe care probabil că Laurian a cunoscut-o din relatările colegilor veniți din Italia și cu care, dat fiind faptul că studia limba italiană, este imposibil să nu fi legat prietenii, care au trezit simpatie și azeziune la lupta împotriva reacționarismului Imperiului Habsburgic, mai ales că în acest timp în capul tinărului ce visase să răstoarne și să schimbe o lume întreagă, se nășteau și se coceau ideile îndrăznețe ale *Tentamen*-ului.

În sprijinul celei de-a doua ipoteze vine și diploma de doctor honoris causa al Universității din Göttingen în care se arată că este „născut în satul Fofeldea din Transilvania Daco-Romană“.

Referitor la numele de Johann August Lauriani, însuși numele ne indică că nu poate fi vorba de un tînăr italian, apărînd ca inexplicabil numele de Johann pentru un italian venit din Verona și care renunță la Giovanni în favoarea lui Johann, dar fără a renunța la August Lauriani, căci presupunînd că acesta și-ar germaniza numele, nu și l-ar germaniza pe cel mic, precum nici nu e verosimil ca un italian să meargă la Viena pentru a studia limba sa maternă

Pe de altă parte este cert că Laurian și-a schimbat numele din August Ioannes în August Treboniu Laurian, nume cu care va reveni în țară în 1840. De ce atunci această schimbare nu s-ar fi petrecut în două etape, căci în prima etapă adoptarea lui Lauriani pare acceptabilă gândindu-ne la Bălcescu care-l numește Lauriani și la faptul că la Cluj mulți din elevii Colegiului catolic și-au schimbat numele (exemplu G. Bariț). Asupra celei de-a doua schimbări în August Treboniu Laurian, aceasta probabil că s-a produs datorită influenței Veronei prin renunțarea la Johann și adoptarea lui Treboniu prin transformarea din Trifan, *căci însuși tatăl său va apărea după 1848, probabil sub influența fiului, cu numele de Treboniu* ¹³.

În tot cazul, această problemă va putea fi elucidată definitiv numai prin confruntarea arhivelor din Verona cu arhiva Bisericii unite din Fofeldea (care pînă acum nu a putut fi găsită), cu matricolele gimnaziului din Sibiu, ale Colegiului catolic din Cluj și cele ale Institutului Politehnic din Viena. O serie de izvoare lasă de înțeles că *Tentamen criticum...* ar constitui teza cu care August Treboniu Laurian și-a luat doctoratul la Viena, ceea ce nu poate fi adevărat deoarece Iosif al II-lea a suspendat disertațiile de doctorat, ele fiind reintroduse abia în 1873 la Universitatea din Viena, iar la Institutul Politehnic acestea sînt introduse abia în 1901.

Totuși Laurian poartă pe bună dreptate titlul de doctor, dar nu pe baza unei disertații de doctorat, ci ca urmare a faptului că primește din partea regelui George al V-lea al Hanovrei, Principe regal al Marei Britanii și Huberniei, Duce de Cambria, Duce de Brunswick și Lüneburg, Rector al Academiei, din partea „Înaltului Prorector al Academiei, August Heinrich Ritter, Cavaler al Ordinului Guelphiae...” și din partea lui „Georgius Waitz, Decan în filozofie...” titlul de Doctor în filozofie și Magister al Artelor Liberale.. „decernat ca însușire al meritelor sale literare” în ziua de 20 iulie 1855. Acest titlu se acordă „Celui mai nobil și învățat bărbat Aga Treb. Laurian” cu ocazia vizitei de studii pe care o face din însărcinarea Principei Grigore Alex. Ghica în școlile din Germania, Franța, Anglia și Italia ¹⁴ în vederea reorganizării școlilor din Moldova.

¹³ Iosifu Vulcanu, *op. cit.*, p. 28 ; cf. și „Cartea darurilor pentru Sf. Biserică greco-orientală din Foventea”, aflată în arhiva parohiei ortodoxe din comuna Hosman, satul Fofeldea, raionul Agnita, reg. Brașov.

¹⁴ *Ibidem*, p. 31.

Demn de relevat este faptul, necunoscut pînă acum, că Laurian continuă după 1848 publicarea *Magazinului istoric pentru Dacia*. Astfel în biblioteca bisericii ortodoxe din satul Țichindeal (r. Agnita) a fost descoperită în vara anului 1966 de către al doilea semnatar al acestor rînduri, *fascicula 1 din tomul VII al „Magazinului istoric pentru Dacia”, editat în 1851 la Viena de către August Treboniu Laurian „cu tipariului veduvei J. P. Sollinger”*. Pe exteriorul ultimei coperte s-a găsește un anunț din care rezultă că în momentul apariției acestei fascicule, tomul VI se afla sub tipar. Tomul VII fascicula 1 cuprinde toate cererile românilor adresate Curții de la Viena și Guvernului maghiar de la Budapesta, precum și răspunsurile la aceste cereri. Menționăm că materialul din fascicula descoperită este cuprins în *Die Romanen der österreichischen Monarchie* (1—3, Wien, Druck von Carl Gerold und Sohn, 1849—1851) numai în proporție de 10—15%, iar în *Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania* (Viena 1850, tip. Văd. lui J. P. Sollinger) aceste cereri lipsesc cu desăvîrșire. Deși cite un exemplar, în urma intervențiilor noastre, s-a găsit atît la Biblioteca Academiei, precum și la Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, această lucrare a scăpat neobservată în susnumitele biblioteci și nu este trecută nici în Bibliografia lui Adamescu și nici în *Bibliografia româno-ungară* a lui A. Veress, nefiind folosită și indicată nici ca bibliografie pentru editarea lucrărilor privitoare la revoluția din 1848/49.

În anunțul de pe exteriorul copertei a doua, în care se specifică că „tomul VI se află sub tipar”, se mai arată că se va continua cu publicarea *Magazinului* și că tomul VI, care se află sub tipar, cuprinde ca și tomul VII acte și documente privind desfășurarea revoluției din 1848/49 în Transilvania. *Desigur că găsirea tomului VI și a celorlalte fascicule din tomul VII (în cazul în care acestea s-au publicat) vor aduce noi date privind desfășurarea evenimentelor din Transilvania în anii 1848/49.*

Toate aceste date noi vin să completeze ceea ce s-a cunoscut pînă în prezent despre viața, opera și activitatea acestui mare cărturar și patriot, care în tot decursul vieții sale a luptat pentru realizarea unității naționale. Ultimele cuvinte ale profesorului patriot rostite de la catedră, înainte de a pleca pentru totdeauna din mijlocul studenților lui dragi au fost „*Revoluția anului 1848 n-a fost zadarnică și în tine tineret pun cea mai mare nădejde pentru viitor*”.

ERGÄNZENDE DATEN ÜBER LEBEN UND WERK AUGUST TREBONIU LAURIANS

(Zusammenfassung)

Es ist über den bedeutenden siebenbürgischen Gelehrten und Patrioten August Treboniu Laurian viel geschrieben worden. Es fehlen jedoch Daten über seine ersten Lebensjahre und seinen geistigen Werdegang. Die Verfasser bringen in der vorliegenden Arbeit Ergänzendes über die Jugend August Treboniu Laurians und seine Studienjahre. Es wird die Zeit dargestellt, da er seinen Namen, der Ioan August Trifan lautete, in August Treboniu Laurian abänderte, wobei bemerkenswert bleibt, dass nicht alle Familienmitglieder seinem Beispiel gefolgt sind. Ein Umstand, den die Bibliographen ausser Acht gelassen haben, wird hier hervorgehoben und zwar, dass August Treboniu Laurian nach 1848 in Wien die Bände VI und VII des „Magazinul istoric pentru Dacia“ veröffentlichte. Dieses Werk hat nämlich einen besondern Wert für unsere Geschichtsschreiber. Ein künftiger Beitrag wird weitere Ergänzungen bringen, bietet doch ein genaueres Studium dieser wichtigen Persönlichkeit Aussichten, einige bisherige Unklarheiten richtigzustellen.

